

sermonesque, quanvis tacitos, cognovisse, et sicut aliorum petitionem, ita ipsorum indignationem corrigit.

Scrips. Perinde est ac si dicat: An nescitis hoc quod facitis, proprium esse ambitiosorum principum, nec omnium quidem, sed gentium, apud quas non virtus, non justitia, non dignitas, sed ambitio, sed vis, sed tyrannis regna et principatus obtinet, et ubi principes, non quia sunt populi, sed quia sibi utilia et honorifica sunt, quoniam ut videtur Euthymius interpretari. Non ergo reges ac principes de medio tollit, quemadmodum multi nostra tempore heretici ex hoc loco colleguntur, cum D. Paulus, ad Rom. 15, 1, et ad Titum 5, 1, et D. Petrus, Epistola 1, 2, 15, 14, omnem magistratum et potestatem ad Deo esse doceant, illique, etiam si minus sit, obedientium esse. Multo vero minus ecclesiasticam tollit auctoritatem, quam et D. Petrus, Actorum 5, 5, 10, etiam Anania et Saphira interficiendis severus uestis est, et D. Paul. 1 ad Cor. 5, 5; et 1 ad Timoth. 1, 20, in hominibus perniciose Satanæ tradidens, quamvis Timotheo commendat, c. 4, versus 12. *Nemo adolescentianus, inquit, tuum contemnit.* Tantum monet non debere apostolos, qui ad Ecclesias gubernationem vocati sunt, gentilium principum ambitionem et tyrannidem imitari; propter quod non quoslibet, sed gentium principes nominavit, qui magis ambitiosi erodelesque solabant esse, quam Judeorum, qui et dabantur ad Deum, et ejus timore religioneque in officio continebantur. Quemadmodum Petrus, 1 Epistola, c. 5, 5, admonet eos qui Ecclesias gubernant, ne in uestrum dominentur. Deinde tales esse apostolos vult, quoniam se D. Paulus describit 2 Epistola ad Cor., c. 12, 14, 15: *Non enim quero que vestra sint, sed vos: ne enim debent quod parentibus thesaurizare, sed parentes filii. Ego autem liberissime impendam, et superimpendar ipse pro animabus vestris, licet plus vos diligens, minus diligatur.*

DOMINANTUR EORUM, in eas. Noster interpres et Graecismum et Hebraismum secutus est: Graecismum, quod eorum dixerit pro in eos; Hebraismum, quod non grammaticum, sed naturale secutus sit genus.

VERS. 28.—*ET DARE ANIMAM SUAM REDEMPTIONEM PRO MULTI.* Declarat quid debent boni Ecclesie pastores facere; bonus enim pastor ponit animam suam pro oviis suis, Joannis 10, 11, 14. Collegerunt ex hoc loco Augustini tempore quidam heretici, quos Prædestinatianos antiquitas appellavit, idemque nostro tempore Calvinista dicere coguntur, si suum de reprobatione errorem tueri volunt, Christum non pro omnibus natum, non pro omnibus mortuum esse, sed pro solidis, qui salvi futuri erant, prædestinatis, ut Arnobius, vel quisquis alius auctor fuit eorum Commentariorum in Psalmis, qui falso Arnobio tribuuntur, Psalmo 146,

VERS. 28.—*REDEMPTIONEM.* Vox Graeca *λογος*, presum significat: *pro multis*, pro omnibus; sic Rom. 5, 19: *Pecuniores constituti sunt multi*, id est, omnes.

VERS. 50.—*Duo ceci.* Unius tantum mentionem

et Faustus, lib. 2 de libero Arbitrio, c. 14 et 16. In eodem errore, Lotharii tempore, fuit Godeschalcius in Gallia, ut, in lib. contra tres epistolæ trium episcoporum Gallie. Quod et ex aliis locis similibus comprobantur, ut infra, c. 26, 28: *Hic est sanguis nensis novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum;* et ad Hebreos, 9, 28: *Sic et Christus senectus oblatus ad multorum exhaurienda peccata.* Qui error non solum absurdus est, sed maxime Christi beneficio, et liberalissime charitati maxime etiam ingratis, alisque perspicuis Scriptura testimoniis refutatur. Quid enim apertius quam quod dicit D. Paulus, 4 ad Timoth. 2, 6: *Qui dedit redemptionem semipsum pro omnibus;* et 2 ad Cor. 5, 14, 15: *Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus, ut et, qui vivunt, jam non sibi vivent, sed ei qui pro multis mortuus est et resurrectus.* Cur ergo Christus hoc loco, sicut et apud Marcum, c. 10, 45, non dixit se venisse, ut daret animam suam in redemtionem pro omnibus, sed pro multis? Cur dixit sanguinem suum pro multis effundi? Cur dixit D. Paulus ad multorum exhaurienda peccata oblatum esse? Probabiliter est responsio quorundam, omnes multorum nomine significatos, quia *ταῦτα multis Græci vocant non tam nomine numerali quam infinito;* quemadmodum Latinis omnes homines multitudinem appellant. Sed magis credo voluisse Christum non voluntatem suam, sed moris sue fructus declarare: nam si ejus quidem voluntatem speces, pro omnibus hominibus, nemine excepto, mortuus est, ut illis Scriptura testimonies, que paulo superius adduximus, declaratur. Si species fructum, non ad omnes pertinet, sed ad multos, quia non omnes percipere voluerunt; sicut videmus Christum aliquando pro omnibus hominibus, etiam reprobis orare, ut pro ilis qui se crucifixerunt, Luce 25, 34; ut declaret veille se, idque optare omnes salvos fieri; aliquando non orare nisi pro prædestinatis, ut apud Joannem, c. 17, 9: *Non pro mundo rogo, sed pro iis quos dedisti mihi.* Ad hunc modum Hieronymus hunc interpretatur.

VERS. 29.—*ET REX BENEDICTUS ILLIS AD JERICHO.* Era Jericho a via, cum ex Gallia Ierosolymam propter fluvium Jordaniem veniebatur.

VERS. 30.—*ET ECCE DUO CECI.* Dubium an eadem sit historia que hic a Mattheo, et qua a Maro, c. 10, 46, et a Luca, c. 18, 35, narratur, qui tres prope Jericho cœcos Christum curasse scribunt. Sunt qui trias diversas historias esse putent, ut Euthymius, quia Mattheus duos cœcos fuisse dicit; Maro. et Luc. unum, et Maro. narrat cœcum illum, quem curatus fuisse dicit, vestimentum suum projecto, ut prospiret ad Christum, quod alii non narrant. Alii duas historias faciunt Marcus et Lucas, qui erat notior altero. Deinde Marcus unius tantum meminit, quem Dominus sanavit ex urbe, cum alterius sanasset in ipso ingressu: utrumque conjungit Mattheus.

Faciunt Marcus et Lucas, qui erat notior altero. Deinde Marcus unius tantum meminit, quem Dominus sanavit ex urbe, cum alterius sanasset in ipso ingressu: utrumque conjungit Mattheus.

COMMENTARIA. CAP. XXI.

948
dam interpretationem verba Graeca recipiunt; quae exponunt, *cum appropinquaret*, id est, cum inde discedens adhuc esset prope; et enim Graec. *επειδη προσειπεν εις Ιεριχον, cum appropinquaret in Jericho,* id est, ut ingredieretur in Jericho. Itaque magis eorum probo conjecturam, qui existimant eacum illum nobilitorem, de quo Maro. et Luc. scribunt, tunc eum Christus ad urbem appropinquaret, sedisse secus viam, et ad praterem Christum acclamasse: *Iesu, fili David, misere mei;* Christum vero tunc curare eum non posset, ut paulo post duos simul curaret. Cœcum ergo iterum viam obselisse, quia sciebat extirsum Christum, et iterum una cum altero eaco iisdem clamasse verbi, atque tunc vocatos a Christo fuisse, atque et ratos, et quia non omnia narrant evangelista, Mattheus et Marcus dixisse id factum fuisse *τὸν Christus egedreteret, Lucas cum appropinquaret illud verò, quod ait Marcus, cœcum, cum vidisset se a Christo vocari, abjecta ueste accurrisse, quodque Mattheus dicit Christum cœcorum oculos tetigisse, quod alii evangeliste non dicunt, minime difficile, cum sepè unus evangelista unam facti circumstantiam declarat, quam alii præterierunt.*

Fili Davi, id est, Messia. Cur ita Christus appellaretur ab ei præserendum aliquod ab eo beneficium postulabat, diximus in Praefatione.

VERS. 51.—*TURBA AUTEM INCREPABAT EOS, UT TACERENT.* Non invide atque maligne, sed amante et offuscio id piam turbam fecisse credendum est, ne homines abjecti Christo obstrependo molesti essent, ut auctor Imperfecti et Euthymius existimat.

VERS. 51.—*TETIGIT OCULOS EORUM.* Cur tetigerit, supra, c. 8, 5, exposuitus. Maro. vero et Luc. addunt subiunxitur Christum: *Fides tua te salvum fecit, quod quemadmodum sit intelligendum,* c. 9, 2, copioso disputavimus.

CHAPITRE XXI.

1. Lorsqu'ils approchèrent Jérusalem, et qu'ils furent arrivés à Bethphage, près de la montagne des Oliviers, Jésus envoya deux de ses disciples,

2. Et leur dit: Allez à ce village qui est devant vous, et vous y trouverez en arrivant une ânesse attachée, et son ânon avec elle: détachez-les, et me les amenez.

3. Et si quis vobis aliquid dixerit, dîc quia Dominius his opus habet: et confessum dimittet eos.

4. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per prophetam diceantem:

5. Dicite illis Sion: Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, et pulum filium subgalus.

6. Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis Jesus.

7. Et adduxerunt asinam et pulum; et impossuerunt super eos vestimentum sua, et eum desuper sedere fecerunt.

8. Plurima autem turba straverunt vestimenta sua

Et si quelqu'un vous dit quelque chose, dîlez lui que le Seigneur en a besoin, et aussitôt il les laissera emmener.

4. Or, tout cela se fit, afin que cette parole du prophète fut accomplie:

5. Dites à la fille de Sion: Voici votre Roi qui vient à vous plein de douceur, monté sur une ânesse, et sur l'ânon de celle qui est sous le jeu.

6. Les disciples s'en allèrent donc, et firent ce que Jésus leur avait commandé.

7. Et amenaçant l'ânesse, et l'ânon, ils les couvrirent de leurs vêtements, et le firent monter dessus.

8. Une grande multitude de peuple étendit aussi

in viâ : ali autem cedebant ramos de arboribus, et sternebant in viâ.

9. Turba autem que precedebant, et que sequeruntur, clamabant, dicentes : Hosanna filio David : benedictus qui venit in nomine Domini : hosanna in alissimis.

10. Et cùm intrasset Jerosolymam, commota est universa civitas, dicens : Quis est hic ?

11. Populi autem dicebant : Hic est Jesus propheta Nazareth Galilaea.

12. Et intravit Jesus in templum Dei, et ejiciebat omnes vendentes et ementes in templo : et mensas numulariorum, et cathedras vendentium columbas erexit :

13. Et dicit eis : Scriptum est : Domus mea domus orationis vocabitur : vos autem fecistis illam speluncam latronum.

14. Et accesserunt ad eum exci et claudi in templo, et sanavit eos.

15. Videntes autem principes sacerdotum, et scribentes, mirabilia que fecit, et pueros clamantes in templo, et dicentes : Hosanna filio David, indignati sunt,

16. Et dixerunt ei : Audis quid isti dicunt ? Jesus autem dixit eis : Utrumque non legisti : Quia ex ore infantum et lacteum perfecisti laudem ?

17. Et relictis illis, abiit foras extra civitatem, in Bethaniam, ibique manxit.

18. Mane autem revertens in civitatem, esurit.

19. Et videns fici arborem unam secus viam, venit ad eam, et nihil inventus in ea, nisi folia tantum, et sit illi : Numquid ex ea fructus nascetur in semper-nuncum. Et arefacta est continuo fructuca.

20. Et videntes discipuli mirati sunt, dicentes : Quomodo continuò fructuca ?

21. Respondens autem Jesus, ait eis : Amen dico vobis, si habueritis fidem, et non hesitaveritis, non solus de fructuca facietis, sed et si monte huic dixeritis : Tolle, et iacta in mari, fieri.

22. Et omnia quecumque poteritis in oratione, credentes, accipietis.

23. Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentes principes sacerdotum, et seniores populi, dicentes : In qua potestate haec facis ? et quis tibi dedi hanc potestatem ?

24. Respondens Jesus, dixit eis : Interrogabo vos et ego unum sermonem : quem si dixeritis mihi, et ego vobis dicam in qua potestate haec facio.

25. Baptismus Joannis unde erat ? è cano, an ex hominibus ? At illi cogitabant inter se, dicentes :

26. Si dixerimus : E cano, dicet nobis : Quare ergo non credidistis illi ? Si autem dixerimus : Ex hominibus, timemus turbam. Omnes enim habebant Joannem sicut prophetam.

27. Et respondentes Iesu, dixerunt : Nescimus. Ait illis et ipse : Nec ego dico vobis in qua potestate haec facio.

28. Quid autem vobis videatur ? Homo quidam ha-

ses vêtements sur le chemin ; les autres croupaient des branches d'arbres, et les jetavaient dans le chemin.

9. Tous ensemble, tant ceux qui allaient devant lui que ceux qui le suivaient, criaient : Hosanna au fils de David ; bénî soit celui qui vient au nom du Seigneur : Hosanna au plus haut des deux.

10. Lorsqu'il fut entré dans Jérusalem, toute la ville en fut émuée ; et chacun demandait : Qui est ce-lui-ci ?

11. Or, les peuples disaient : C'est Jésus, le prophète de Nazareth en Galilée.

12. Et Jésus entra dans le temple de Dieu, et il chassa tous ceux qui vendiaient et qui achetaient dans le temple ; il renversa les tables des changeurs et les sièges de ceux qui vendiaient des colombe.

13. Et il leur dit : Il est écrit : Ma maison sera appelée la maison de la prière ; et vous en avez fait une cave de voleurs.

14. Alors des aveugles et des boiteux vinrent à lui dans le temple, et il les guérit.

15. Mais les princes des prêtres et les scribents voyant les merveilles qu'il venait de faire, et les enfants qui criaient dans le temple : Hosanna au fils de David, en concurrent de l'indignation :

16. Et ils lui dirent : Entendez-vous bien ce que disent ces enfants ? Jésus leur répondit : Oui ; n'avez-vous jamais lu cette parole : Vous avez tiré la louange la plus parfaite de la bouche des petits enfants, et de ceux qui sont à la mamelle ?

17. Et les ayant laissés, il sortit de la ville, et s'en alla à Béthanie, où il s'arrêta.

18. Le matin, comme il retourna à la ville, il eut faim :

19. Et voyant un figuier sur le chemin, il s'en approcha ; mais n'y ayant trouvé que des feuilles, il lui dit : Qui'a jamais il m'a naise de toi aucun fruit. Et au même instant le figuier devint sec.

20. Ce que les disciples voyant, ils furent saisis d'étonnement, et dirent : Comment ce figuier est deve-nu sec en instant !

21. Mais Jésus leur dit : Je vous le dis en vérité, si vous avez de la foi, et si vous n'hésitez point, non seulement vous ferez ce que je viens de faire de ce figuier ; mais quand même vous direz à cette montagne : Lève-toi, et te jette dans la mer, cela se fera.

22. Et quoi que ce soit que vous demandiez avec foi,

23. Lorsqu'il fut arrivé dans le temple, les princes des prêtres, et les sénateurs du peuple vinrent à lui comme il enseignait, et lui dirent : Par quelle autorité faites-vous ces choses ? et qui vous a donné cette autorité ?

24. Jésus leur répondit : J'ai aussi une question à vous faire ; et si vous m'y répondrez, je vous dirai par quelle autorité je fais ceci.

25. D'où était le baptême de Jean ? du ciel ou des hommes ? Mais eux raisonnaient, disant en eux-mêmes :

26. Si nous répondons : Du ciel, il nous dira : Pourquoi donc n'avez-vous pas cru ? Et si nous répondons : Des hommes, nous avons à craindre le peuple. Car Jean passait pour un prophète dans l'estime de tout le monde.

27. Ils répondirent donc à Jésus : Nous ne savons. Et Jésus leur répondit : Je ne vous dirai pas non plus par quelle autorité je fais ceci.

28. Mais que vous semble de ceci ? Un homme

bebant duos filios, et accedens ad primum, dixit : Fili, vade hodie operare in vineâ meâ.

29. Ille autem respondens, ait : Nolo. Postea autem, penitentia motus, abit.

30. Accedens autem ad alterum, dixit similiiter. At ille respondens, ait : Eo, domine : et non ivit.

31. Qui ex duobus fecit voluntatem patris ? Uicunt ei : Primus. Dicit illis Jesus : Amet dico vobis, quia publicani et meretrices precedent vos in regnum Dei.

32. Venit enim ad vos Joannes in viâ justitiae, et non creditis ei, publicani autem et meretrices crederunt ei : vos autem videntes, nec penitentiam habuistis postea, ut crederetis ei.

33. Aliam parabolam audire : Homo erat paternus, qui plantavit vineam, et sepem circumdebet ei, et fudit in ea torcular, et edificavit turrim, et locavit eam agricolis, et peregrinatus est.

34. Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas, ut acciperent fructus eius.

35. Et agricolas, apprehensis servis ejus, alium occiderunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt.

36. Iterum misit alios seruos plures prioribus, et fecerunt illis similiiter.

37. Novissim autem misit ad eos filium unum, dicens : Verebuntur filium meum.

38. Agricola autem videntes filium, dixerunt intra se : Ilici est heres : venite, occidamus eum, et habemus hereditatem ejus.

39. Et apprehensum eum ejecerunt extra vineam, et occiderunt.

40. Cui ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agriclus illis ?

41. Aiuu illi : Malos mox perdet, et vineam suam locabat alii agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis.

42. Dicit illis Jesus : Numquid legistis in Scripturis : Lapidem quem reprobaruntur adficiantur, hic factus est in caput hostis ? A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris.

43. Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei, et dabatur genti facienti fructus ejus.

44. Et qui occidit super lapidem istum, confringetur : super quem vero occidetur, conteret eum.

45. Et cum audissent principes sacerdotum et pharisei parabolam ejus, cognoverunt quod de ipsis dicere.

46. Et querentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam sicut prophetam cum habebant.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — ET CUM APPROPINQUASSET JEROSOLYMIS, ET VENISSENT BETHPHAGE. Erat Bethphage ad radicem montis Oliveti, quem proximum Jerosolymæ fuisse constat ex Luca, c. 21, 37. Marcus, c. 11, 1, ait : Cum appropinquarent Jerosolymæ et Bethaniam ; Lucas vero, c. 19, 29 : Factum est, cum appropinquasset ad Bethphage et Bethaniam, ex quibus verbis intelligitur Bethaniam et Bethphage aequaliter ferè ab Jerosolymâ remotas fuisse, quandoquidem quod Matthæus dixit : Cum ap-

petebat mons hunc.

29. Mais il lui répondit : Je ne veux pas. Mais après, étant touché de repenir, il y alla.

30. Il s'adressa ensuite à l'autre, et lui dit la même chose. Celui-ci répondit : J'y vais, seigneur ; et il n'y allera point.

31. Lequel des deux a fait la volonté de son père ? C'est le premier, lui dirent-ils. Et Jésus ajouta : Je vous dis en vérité, que les publicains et les prostituées vous devanceront dans le royaume de Dieu.

32. Car Jean est venu à vous dans la voie de la justice, et vous ne l'avez point cru : les publicains, au contraire, et les prostituées l'ont cru ; et vous qui avez vu, vous n'avez point été touchés de repenir, ni portés à le croire.

33. Ecoutez une autre parabole. Il y avait un père de famille, qui, ayant planté une vigne, l'enferma dans une haie ; et, creusant dans la terre, il y fit un pressoir, et y bâtit une tour, puis il la loua à des vignerons, et s'en alla dans un pays éloigné.

34. Or, le temps des vendanges étant proche, il envoya ses serviteurs aux vignerons, pour recevoir les fruits de sa vigne.

35. Mais les vignerons s'étant saisis de ses serviteurs, battirent l'un, tuèrent l'autre, et en lapidèrent un autre.

36. Il leur envoya encore d'autres serviteurs en plus grand nombre qu'les premiers ; et ils les traitèrent de même.

37. Enfin il leur envoya son fils, disant : Ils respecteront mon fils.

38. Mais les vignerons voyant le fils, dirent entre eux : Celui-ci est l'héritier ; venez, tuons-le, et nous aurons son héritage.

39. Ainsi s'étant saisis de lui, ils le jetèrent hors de la vigne, et le tuèrent.

40. Lors donc que le maître de la vigne sera venu, que fera-t-il à ces vignerons ?

41. Ils lui répondirent : Il fera périr ces misérables, et il louera sa vigne à d'autres vignerons, qui lui en rendront les fruits en leur saison.

42. Jésus ajouta : N'avez-vous jamais lu dans les Ecritures : La pierre que ceux qui bâissaient avaient rejettée, est devenue la principale pierre de l'angle ? C'est le Seigneur qui l'a fait, et nos yeux le voient avec admiration.

43. C'est pourquoi je vous déclare que le royaume de Dieu vous sera ôté, et qu'il sera donné à un peuple qui en produira les fruits.

44. Et celui qui tombera sur cette pierre s'y briserà ; et elle écrasera celui sur qui elle viendra à tomber.

45. Les princes des prêtres et les pharisiens ayant entendu ces paraboles de Jésus, conseruent bien que c'était d'eux qu'il parlait.

46. Et voulant se saisir de lui, ils appréhendèrent le peuple, parce qu'il regardait Jésus comme un prophète.

prophétasse Bethphage, Marcus dixit : *Cum approuarent Bethania*. Quod autem colligunt quidam Bethaniam longius abfuisse ab Jerusalem quā Bethphage, propterē quid ex Joanne, c. 12, 1, manifestum sit Christum die sabbati precedenti in Bethaniā fuisse, ibique cœnæ et noctem egisse , Matth. verò significat jam ex Bethaniā dissexisse, *cum appropinquaret Bethphage*, et discipulos ad solvendam asinam mittet, itaque Lūcā prepostero ordine nomen Bethphage et Bethaniā posuisse, cùm deberet priori loco Bethaniā, qua paulò longius distabat, posteriore Bethphage nominare, quemadmodum et Marcus prius Jerusalem quā Bethaniā; hoc, inquam, non magna nititur conjectura ; nam si qua major erat Bethaniā distantia quā Bethphage, non nisi per exiguum esse potuit, cùm ex Joanne, c. 14, 18, compertum sit Bethaniā ab Jerusalem quinducim stadia abfuisse, que mille octingentis septuaginta aut circiter passus efficiebant; in Actis verò apostolorum, c. 1, 12, dicitur Bethphage distare ab Jerusalem *sabbati iter*, id est, quantum Judeis die sabbati progrederetur Iacob; fitebat autem, ut Origenes ait, mille passus ; ut alii, his mille conficeret. Quod eō est prolabilis, quod Christus, cum Jerosolymis esset, solebat sub noctem ire in montem Oliveti, ut ait Lucas, c. 21, 37, et est vero simile eum ad dominum Mariam sororis Lazari ititāsae, quia in Bethaniā erat, ut apparet ex Joanne, c. 12, 1.

Misit duos discipulos. Qui duo illi fuerint discipuli, prudens est interpretatio non inquirendo, prudens lector libenter ignorare, cùm evangelista non expresserit, expressuri utique, si quid nostra interesse dicissent. Quanquam non ignoro magno auctore non inquisivisse modo, sed quodammodo etiam definuisse ; nam Hilarius, auctor Imperfecti, Beda, Strabon, et auctor Historie quām scholasticam vocant, Petron et Philippum fuisse credunt; Origenes et Theophylact. Petrum et Paulum mystice, ut opinor ; nec enim ignorare poterat nondum Paulum tum apostolum fuisse. Itaque non tam Petrum et Paulum missos fuisse, quām Petrum, et Paulum per eos, qui missi fuerant, significatos dicere voluerunt, sive ad solvendam asinam et pullum missi sunt ; et asina, ut illi putant, populum Iudeorum, pullus gentilium significabat; et Petrus ad Iudaicum, Paulus ad gentilium populum mittentes erat.

Vers. 2. — *In CASTELLUM*, scilicet *xcvij*, in pagum aut in vicum. Lyram valde miror, ceterā bonum auctorem, castellum hoc loco Jerosolymitanum villam exposuisse, et in nominis diminutione parēm considerate losisse, quasi per contemptum non castrum, sed castellum Christus appellaverit, cùm non solum Graeca lingua, quam non penitus ignorabat, sed vix etiam

Vers. 4 et 5. — *DICITE*, etc. Testimonium hoc parum ex Isaiā, c. 62, partim et Zacharia, c. 9, de- sumptum est. *DICITE FILI SION*, cibibus Jerusalem : frequens hebreus, quo civitates illas appellantur. *MANSUETUS*, Vox hebraea *hanan*, τέλειος mansuetus et pauperem significat. *Sedens super asinam et pullum vi- cissim assingens in ascensu montis*, pullus, in des- censu. Alii Evangelistæ solius pulli mentionem faciunt :

ipsa, quā Christus iter habebat, docere poterit lo- cum in quem apostoli missi sunt, aliquanto spatio ab Jerusalem dissitum fuisse.

Quod contra vos est. E regione, sicut Latinus pocta dixit : *Italiā contra*, et Galli solent dicere ecce contra te est, id est, ante te. Nam quorundam interpre- tatio, qui contra, id est, adversus vos exponunt, aut allegorica est, aut parum apta.

ASINAM ET PULLUM. Marcus, Lucas et Joannes solius pulli meminerunt. Matth. asinam etiam nominavit, et ut rem totam narraret, sicut erat, et, ut ostenderet verò impletam fuisse Zacharie prophetiam, que non solum de pullo, sed etiam de asinā loqui videbatur, aut intelligi certè poterat, et fortassis etiam, ut nominata asinā indicaret, adeo juvēnum fuisse pullum, ut nominem dūm vexisset, sicut Mare. e. 11, 2, et Luc. e. 19, 30, explicarunt, super quem nem̄ adhuc hominem sedet ; non enim solent polli ab asinabus separari, donec unum gestare incipient. Ceteri verò evangelisti idē de solo pullo mentionem fecerunt, quia super solum pullum Christus insedit. Quod auctor scholasticus Historie et Lyranus dicunt asinam et pullum nullum certum habuisse dominum ; sed in usum pauperum expositos fuisse, ut quisquis illis indigeret, utretur ; nec debuerunt sine aliquo boni auctoris testimonio affirmare, et non viderunt evangelistis esse contrarium : scribit enim Lucas, c. 19, 35 : *Solventis autem illis pullum, dixerunt domini ejus ad illos, Quid solvitis pullum?*

Vers. 5. — *CONTINUO DIMITTET*. Quidam intellexerunt Christum dimisum, quasi sensus sit, fet ut Christus simul atque jumentis usus fuerit, ea remittat, ut interpretetur auctor Imperfecti, homil. 37, sed ex Marco, c. 11, 6, manifestum est id non ad Christum, sed ad dominum puli esse referendum; quasi dicat, simul atque dixeritis dominum opus illis habere, dimittet vobis eos.

Vers. 4. — *HOC AUTEM FACTUM EST, UT ADIMPLER-* TUR *QUOD DICUT EST PER PROPHETAM*. Dictio, ut, duplex sensus esse potest; alter, ut non causam, sed consequentiam significet : quemadmodum, cap. 2, 15, explicavimus ; quasi dicat ita factum esse, ut impleretur quod dictum fuerat per prophetam : alter, ut causam finalē declarat ; quasi velut evangelista significare propterē voluisse Christum asino vectum ingredi in Jerusalem, ut prophetam Zacharie sibi convenire declararet ; hoc mihi magis probatur. Nam ut Chrysostomus et auctor Imperfecti hoc loco disputant, non est existimandum temere Christum, et sine illa significatione mysterii voluisse tunc asinō insidente urbem inire, cùm nunquam ita in eadem urbem ingressus ante fuisse. Potissimum ergo ejus consilium causam fuisse arbitror, ut cogenerent Judæi ex prophetis tecum eadem vox apud Hebreos et asino et asinam com- munis sit. Quidam potant per appositionem, asinam appellari et pullum. Aut certè tam tres Evangelistæ pulli mentionem faciunt, saltem asinā sequentur juxta Mattheum, et prophetam Zacharie, cap. 9, iuxta versionem Septuaginta ac frequens est in Scripturā usus pluratus pro singulari.

simonio ipsum tanquam suum regem et Messianum agnoscere. Quis enim aliis Iudeorum rex, ut Chrysostomus, argumentatur, atino vectus in Jerusalem ingressus usq[ue]m est, de quo prophete vaticinium possit intelligi ? Aliam ejus rei causam Chrysostomus afferit, ut apostolis, et nobis omnibus humiliatis exemplum preberet. Tertiam, auctor Imperfecti, ut Iudeorum invidiam conciperet, quasi eo factum regem se belli cōficiat. Tertiam, auctor Imperfecti, ut Iudeorum invidiam conciperet, ut cùm tempus moriedi jansset, illos in sé irrigit, ut se tradenter mori, cùm dies antequām moriendo tempus appropinquaret, ex eorum manibus effugere soleret, ut Luc. 4, 29 et 30; videtur etiam Christus regni sui speciem, quod in humiliitate consistebat, ante oculos ponere voluisse.

Vers. 5. — *DICITE FILIE SION*. Hec verba apud Zachariam non sunt, ex quo sumptum est testimonium, quod sequitur, sed aut evangelista explicandi causa propositus ; aut ex Zacharia, et Isaia, c. 62, 11, testimonium confluat, qui idem predens, his utitur verbis : *Dicite filie Sion, ecce saluator tuus venit*. Apud Zachariam, c. 9, 9, sic legitur : *Exulta satis, filia Sion, jubila, filia Jerusalem, ecce rex tuus veniet ubi justus, et saluator, ipse pauper, et ascendens super asinam, et super pullum filium asinum : quemadmodum Hieronym. verit. Matth. nee omnia prophetæ sedisse rectificat, quia ut post dicendum, necessaria non erant ; neque Hebraicam letationem ; sed versionem Septuaginta interpretum, ut in multis aliis locis, scimus est.*

Filia Sion. Et Hebraismus est, et synecdoche. Hebraismus, quod civitatem filiam appellat ; quod in sacris Litteris est frequentissimum, et a nonnullis Graecis poetis usurpatum, à Latinis imitatione quādam, et similitudine acceptum, qui urbes seminarum nomine appellare solent ; et synecdoche, quia ex parte totum intelligitur. Sion enim mons erat, in quo una tantum pars urbis erat collocata. Solet autem tota urbs properare ex eō monte nominari ; quia ibi erat regia. Joannes, c. 12, 15, paulò alter hoc testimonium citat : *Noli, inquit, timere, filia Sion*. Sensum nimirū, non verba secutus est. Nam quod propheta dicit, *Exulta, ille dicit, noli timere* ; non enim timet, qui exultat.

Eccē rex tuus. Videtur diu expectatum Messiam, quasi jam propè adventantem, et ante oculos positum, digno demonstrare ; quemadmodum cùm diu aliquem expectamus, et in viam, quā venturus est, intentos habemus oculos, ut videamus utrum appareat, qui primus illum venientem prospicit, dicere solet, ecce venit, hanc vim habet illud *ecce, et illud, venit*. Nam ei⁹ propheta future usus est tempore, dubium non est, quin pro Hebreis lingue proprietate futurum pro praesenti positum sit, quod intelligentes Septuaginta per tempus praesens transtulerint, ut et Matth. fecit.

Venit ita. Sie jungenda sunt verba, ut ex Hebreo contextu perspicuum est. Significat enim propheta filia Sion summum regem venire, id est, quem per multa secula expectaverat : significat etiam proprium ad filiam Sion, id est, ad populum Iudaicum misum

esse, quia non venerat, nisi ad oves, quae perierant domus Israel, ut dicit, c. 13, 24, hoc ergo est *renitib⁹*. Itaque qui pronomen *tibi* cum sequentibus copulant, quasi sensus sit, tibi mansuetus, non iratus, non clatus, non crudelis, et si bene saltant, extra chorum tamen saltant.

MANSUETUS. Hebraicē est τέλειος pauper ; sed Septuaginta converterunt τέλειος mansuetus, quia ut opinor, legerunt τέλειος, eosque evangelista secutus est, nulla sententia prophete injurya. Nam et, qui pauperes sunt, mansueti, ac miles esse solent, et utramque nomen apud Hebreos ab eodem verbo originare trahit.

SEDENS SUPER ASINAM, ET PULLUM. Vulgaris hoc loco questionis, quomodo Christus super asinam, et pullum sedere poterit. Nonnulli auctores existimantes id litteraliter intelligi non posse, ad allegorianum confundendum esse dixerunt, ut Hieronym. et Beda. Alii supra utrumque sedisse non simul, sed pruis super asinam, deinde supra pullum, idque mysterii declarandi causa ; asinam enim populum Iudaicum, in quo ipsi insederit ; pullum gentilium, in quēm relecto Iudeo se transulerit. Ita Theophylactus, Strabon, Remigius, D. Thom. et Hugo. Contra Lyranum pruis supra pullum, deinde supra asinam sedisse : quia pullus indomitus erat, et pati sessorem noluerat. Et quidem verba evangelistæ videntur præ se ferre Christum sedisse super utrumque, et quia propterē videtur asinam a pullo distinxisse etiam in testimonia prophete, in quo Hebraicum nomen Ιωαννης et asinam, et asinam significare poterat ; et quia versus 7, scribit apostolus super utrumque vestes suas posuisse, ut Christus insideret. Ex aliis tamen evangelistis perspicuum est non nisi super pullum Christum sedisse, et quia asinæ ne mentionem quidem ullam fecerunt, et quia Marc. et Luc. indicant mysterii aliquam causam non solum super asinam, sed ne super asinam quidem dominum sedere voluisse, verum super pullum, super quem nemo hominum sedera, sive populum gentilium adhuc rudem, et indomitus significare voluerit, sive non decurrit sedere Christum super asinam, super quem alii homines insessident, sive, ut nonnulli auctores volunt, in cā etiam re virtutem suam voluerit declarare, quid indomitus pullus sibi obediens. Itaque superest nunc alia questionis, quomodo Matth. super utrumque sedisse non solum indicare, sed plane dicere videatur. Nobilis cuiusdam Calvinistarum interpres ridicula mibi videtur esse sententia, qui Gallicā phrasē evangelistam dixisse putat super asinam, et pullum Christum sedisse, quemadmodum Galii vulgo dicunt ire dulcē equis, non quid qui ita ire dicitur, sedeat super utrumque, sed quid in comitatu suo duos equos habeant. Rectè fortasse conjectaret, si Mattheus natus fuisse in Gallia, pateretur quid, ut ea phrasē in hunc locum conveniat, oportebat, ut aliquis alius sedeat super asinam : nec enim calo, et lixa, qui uno velut ego, et duos alios capitulo trahit, tribus equis ire dicitur. Melius alii existimant hoc loco Graecum vocabulum τέλειος, quāvis et asinam, et asinam significet ; tamen non asi-

nam, sed asinum fuisse vertendum, ut non duo, sed unus tantum significaretur; tanquam diceret evangelista sedens super asinum, et super pulum filium subjugalis repetitione apud Hebreos usitata, quia idem diversis nominibus significatur. Juvat interpretationem Hebraici sermonis consuetudo, quia nomen ησανη, quod est apud prophetam, asinum ferè ubique, vix unquam asinum significat. Est in hac sententia Graecus auctor Euthynius, eaque valde mihi aliquando placuit: sed animadvertis postea ita evangelistam loqui, ut dubium non sit voluisse significare Christum super asinum, et pulum sedisse; nec enim sine causa nomen, quod apud prophetam ambiguum erat, ut et pro asino, et pro asina accipi posset, sine ambiguitate asinam veriti, presertim cum neque Jonas Chaldeus paraphrastes, neque Septuaginta interpretes ita vertissent. Nec dubium est, quin noster interpres melius hoc loco asinam, quam asinum veriter; cum ex ipso contextu manifestum sit Christum, vers. 2, de asina et pullo eius locutum fuisse, ubi Graecus participium οὐερπάν genitivi feminini omnem ambiguitatem tollit. Eorum ego probo sententiam, qui evangelistam per synecdochem, aut syllēpsis locutum fuisse dicunt, quia de una re plurimi loquimus numero, et cum dicuntur apostoli ob effusum unguentum murmurasse, cum solum Judas murmurasse constet, et ut dicuntur latrones, qui cum Christo crucifixi erant, blasphemasse, cum aliis evangelista declaret non blasphemasse nisi alterum. Suspicio tamen evangelistam certe consilium et non asinum, sed asinum convertisse, et ita fuisse locutum, ut Christum super utrumque sedisse dicere videatur; ut si quis fortè testimonium prophetis ad hunc modum intelligebat, ut putaret venturam regem super asinam simul et pulum ejus sessurum esse, nihil calumniari posset, quoniam propheta implita esse in Christo visideret. Cur ergo apostoli non solum super pulum, sed etiam super asinam vestes suas dicuntur posuisse, versus 7. Respondet Euthynius quia nesciebam utrum super asinam, an super pulum Christus sedere vellet. Quod probabile non est, quia cum Marcus et Lucas dicant Christum dixisse iis, quos ad solvendum pulum mittebat: *Invenitis pulum, super quem nemo adhuc hominum sedet*, non poterant apostoli ignorare Christum non super asinam, sed super pulum sedere velle. Itaque facilius questionem solvens, si dicamus similem illis esse syllēpsim.

VERS. 7. — ET EUM DESUPER SEDERE FECERUNT. Graec., έπειτα ωρών, super ea, quod vel ad asinam, et pulum, vel ad ταχίνια vestimenta referri potest, ut Euthynius, et Theophylactus volunt.

VERS. 8. — PLERIMA AUTEM TURBA. Turbam hanc eam fuisse, quae Christum iter Ierosolymam versus facientem miraculorum causā sequebatur, apparebat ex Joanne, c. 12, 12; videtur autem apostoli initium fecisse hujus rei, ut indicat Lucas, c. 19, 37: *Cum*

VERS. 7. — SUPER EOS VESTIMENTA SUA; Gr., *super summas vestes*, seu pallia.

VERS. 9. — HOSANNA FILIO DAVID, salvum fac filium David. Id sumptum est psal. 117. Verbum Hebreum

apropinquaret, inquit, ad descensum montis Oliveti, cœperunt omnes turbae discipulorum gaudentes laudare Deum rote magna.

VERS. 9. — HOSANNA FILIO DAVID. Multa à Graecis et Latinis auctoribus magnis aliquo et gravibus de hoc nomine dicta sunt, quae cogniti conferuntur veritate, superfluum fuerit commemorare. Quandam obliter attingamus. Nonnulli nihil significare videntur existimasse, sed interjectionem tantum esse gaudient, et obsecrantur, ut Aug., tractatu in Joan. 31, deceptus, ut opinor, ab aliquo Hebreo, aut non bene, quia sibi dixerat, intelligens. Nam fortè dixerat, quod se rursum est, ultimam ejus dictio[n]is syllabam και να obsecrantis interjectionem esse; ille verò non intelligit in tantum dictio[n]em nihil aliud, quam interjectionem esse existimavit. Reprehendit Hieronymus, in epistola ad Damasum, D. Hilarius, quod dixerit scribens in hunc locum *Hosanna redemptio[n]em domus David significare*, quod idem ab Hilario, ut arbitrio, mutuatis in Commentariis in caput Luce 19, dicit Ambrosius, immo[r]to fortasse, ut paulo post docebat, utergo reprehensus. Alii *Hosanna* hymnum ac laudem significare dicunt, ut Euthym. hoc loco. Alii ramos; quos Judei in festo tabernaculorum gestantes, clamare solebant *Hosanna, Hosanna*, ut vir quidam nostro tempore, in litteris Hebraicis singulariter doctus, ex librae orationibus observavit. Nam qui gestantes ramos solebant canere *Hosanna* factum esse dicunt Hebrei, ut *Hosanna* ipsi vocarentur rami. Itaque et consuetudine excitata turbam ramos arborum defregisse, et clamasse: *Hosanna filio David*, quasi dicat, precidite, et date ramos filio David, ut nescio quis dixit: *Manibus date lilia plenis*. Placuit haec sententia nostro tempore quāplurimis, quo non nisi nova et inaudita placere solet; nihil fortasse, quia non satis intelligo, nullo modo placet. Primum, quia, ut paulo infra dicimus, persuadere nihil non possum turbam illam consuetudine festi tabernaculorum inducere fuisse, ut Christo ramos preferret, quod commune nihil esset Christo cum ramis tabernaculorum, qui idem tantum gestabantur, ut tempus illud, quo sub tabernaculis Iudei fuerant, in memoriam recovaretur; et non est credendum turbam illam, præserit duciibus apostolis, temere, ac sine sensu ramos precidisse. Vera igitur es Hieronymus hoc loco, et in epistola ad Damasum sententia *Hosanna ησανη*, aut ησανη nihil hic aliud significare, quam salvin fac obsecro, sumptumque esse ex Psalm. 117, versus 25. Dubium tamen, ad quem, tanquam personam agentem, et ad quem, tanquam ad patientem, referenda sunt verba. Omnes, quos equidem viderim, veteres interpretes, ad Christum referunt, tanquam ad personam agentem; ad turbam, tanquam ad patientem, quasi dicat serva nos, ο fili David. Sic Irenaeus, lib. 4, cap. 24; Origenes, tractatu in Math. 15; Hilarius, canon 21; Ambrosius in caput. 19 Luce; Hieronymus, et Beda in Commentarij dativum, atque hunc hebraicissimum interpretes retinuerunt. *Hosanna in altissimis!* Tu qui habitas in altissimis, vel in, ponitur pro de altissimis.

regit dativum, atque hunc hebraicissimum interpretes retinuerunt. *Hosanna in altissimis!* Tu qui habitas in altissimis, vel in, ponitur pro de altissimis.

taris in hoc locum. Atque hoc Hilarius, et Ambrosius indicare voluerunt, cum dixerunt *Hosanna redemptionem domus David significare*, ut ex precedentibus, atque sequentibus eorum verbis apparet; quasi dicent turbam illam, que clamabat *Hosanna*, id est, serva obsecro, professam hanc vocem fuisse Christum tanquam domum David redemptorem venisse. Huic sententiæ multa repugnant, primum, quod non videatur turba tunc tantam de Christo opinionem habuisse, ut verum Deum, ac redemptorem esse crederet: alia vero ex parte non ignorabat carmen illud *Hosanna* non nisi vera Dei cani solevere. Deinde quia, quod statim sequitur, *benedictus*, qui venit in nomine Domini, non ad Christum, tanquam ad personam agentem, sed tanquam ad patientem refertur; non enim orabant, ut Christus sibi benediceret, sed ut ille à Deo benediceretur. Praeterea quia in Psalmo, unde despiciuntur sunt verba, *Hosanna* non referunt ad qui venit in nomine Domini, sed ad Deum, et non est credendum turbam, multò verò minus apostolos, qui præcinebant, alio sensu, quam à Davide dicta fuerant, hec verba recitasse. Adde quid grammatica non convenit: quis enim sensus est: *Salva nos filio David?* Eisi non ignoro nonnullos autores legere, filio David, in quibus sunt Irenaeus; sed constans est omnium Graecorum codicum et Latinorum magis emendatorum consensio, qui non, fili David, sed, *filio David legitum*. Deinde si hanc interpretationem sequar, non video quia ratione id quod statim sequitur intelligere possumus: *Hosanna in altissimis!* Quis enim sensus esset: *Salvos fac nos, ο fili David, in altissimis!* Quod ergo recitatores quidam interpretes ante me dicunt, validè probo, hec verba ad Deum, tanquam ad personam agentem; ad Christum, tanquam ad patientem referri oportere; precut enim turba Deum, ut novum regem diuque desideratum servet, ac prosperet, sicut, Psalm. 44, 4, 5, de codice Christo loquens, dixit David: *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime; intende, prosperè procede, et regna*. Solemus enim novis regibus regnum aut urbem regiam ineunibus fausta precantes acclamare: *Vivat rex!* quod et Iudeos solitos facere multis exemplis comprobatur est, 1 Regum 10, 24, 5 Regum 1, 25, 30, 4 Reg. 41, 12, 2 Paralipomenon 25, 11. Quod ergo turba clamat: *Hosanna!* perinde est ac si dicat: *Vivat rex!* Quod autem ramos præferat, consuetudine triumphantium et gaudentium videtur facere: solebant enim Judei, sicut et ceterae gentes, in prælitorum lectiū ramos arborum ferre, ut appareat ex Machabeorum lib. cap. 13, 51. Itaque minimè assentior illi qui existimat turbam illam consuetudine quādam festi Tabernaculorum ramos arripiisse. Nam in Tabernaculorum festo non letitiae, sed recordationis causa ramos præferant; hanc autem turbam triumphantium, et letitiam gestientem more præstolit manifesterunt est, præterquam quid, qui hoc dicunt, mysterium etiam illius singularis facti videntur abolere. Ergo non dubito quin turba non caco, et inconsiderato impetu consuetudinis, sed aut prudenti consilio, aut,

Intende, prosperè procede, et regna.

IN NOME DOMINI. In nomine Domini venire dicitur non solum, ut plerique interpretationis visum est, quia à Deo missus veniebat, sed etiam quia personam gerebat Dei, qui per eum populum suum visitabat, Marcus, c. 11, 10, addidit: *Benedictum, quod venit regnum patris nostri David, Hosanna in excelsis!* Repetitio est ex vehementi affectu profecta. Legimus in nonnullis antiquis conciliis, et in quibusdam profanis etiam historiis observationem fuisse, quodcumque una eadem que vox à turbā imperatori acclamante repeteretur, ex numero enim repetitionum affectus estimabatur. Quod autem dicit: *Hosanna in altissimis!* qui optimè videntur haec interpretari, sic expouunt, quasi Graecè intelligatur pronomen, ο, qui es in altissimis, cuius eclipsi exemplum proficerunt ex psalmo 147, 1. Hoc multi nimis durum et insustitum videtur. Itaque potius credo præpositionem Graecam ο, in, positam esse pro ο, ex, sicut Hebrei 2 pro το, Exodi 12, 45, et Leviticus 8, 32, et 2 Paralipomenon 16, 6, et ito ipso Psalmo, quem ali citant, 147: *Laudate dominum de celis, laudate eum in excelsis*, id est, de excelsis, sicut ante dixerat de celis; repetitionem enim esse manifestum est, et hebraicissimum, et septuaginta Interpretes Graecè, et Hieronymus Latinè imitatus est, quem etiam imitati sunt hoc loco, et in altissimis dixerunt, pro de altissimis; rogant enim Deum ut de celo, hoc est, celiū, divinitus, mirabiliter novum regem servet. Hinc intelligitur quomodo, quod Lucas scribit, cap. 19, 38, turbam acclamasse: *Pax in celo, et gloria in excelsis!* non sicut alteri ciuidem Luce sententia contrarium, cap. 2, 14: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus!* Nam illic angeli gloriam Deo, pacem hominibus annuntiant; hic turba et gloriam et pacem Christo in excelsis, id est, ab excelsis, et à Deo precitant; nam et apud Lucam ο, ponitur pro ο, in pro de.

VERS. 10. — COMMOTA EST UNIVERSA CIVITAS. Non est credendum singulos cives fuisse commotis; sed

universa civitas commota fuisse dicitur, quia et major pars, et qui auctoritate primi erant, ut scribo, Pharisei et sacerdotes, commoti sunt, quemadmodum, cap. 2, 5, dixit evangelista Magorum adventu universam Jerosolymam fuisse turbatam. Commota autem civitas non gaudio, non admiratione, non metu; sed invidia et maligna quādam indignatione, quōd videbat Christo tantum honoris tribū, ut ex verbis sequentibus intelligitur, sicut monuit Euthymius.

Quis est hic? Non ignorabant quis esset Christus, cum eum per tres iam annos cognovissent; sed sensus est: *Quantus hic est, ut tantum honoris mercatur!* sicut dicebant Nazareni, c. 15, 55: *Nonne hic est fabri filius?*

VERS. 11. — *POPULI AUTEM, et illi sibi, turba, quæ aliunde secuta eum fuerat, non autem Jerosolymitanus populus.* Opponit enim rusticam turbam, quæ Christum secuta fuerat, Jerosolymitanis civibus, quod hi per contemptum et invidiam dicere: *Quis est hic?* illa per fidem responderet: *Hic est Jesus propheta à Nazareto.* Cum autem prophetam vocat, non qualitercumque, sed Messiam illum jam olim promissum, diuque expectatum intelligit, ut ex superiori acclamatio perspectu: propterea enim dixerat: *Hosanna filio David!* et: *Benedictus, qui venit in nomine Domini!* Non enim regis solus, sed etiam prophete nomini Messias promissus erat, ut Deuteronomio 18, 15: *Prophetan de gente tuâ et de fratribus tuis, scilicet me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus; ipsorum audies;* quod Petrus, Act. 5, 22, et Stephanus 7, 57, de Christo interpretantur.

A NAZARETO. Triplicem patriam Christum habuisse, Bethlethem, in qua natus; Nazareth, in qua educatus; Capharnaum, in qua plerumque versatus est, c. 9, 1, exposuimus.

VERS. 12. — *ET INTRAVIT JESUS IN TEMPLUM DEI.* Non satis contemptum est quando Christus in templum intraverit. Suni, qui dicunt eum recta via asino insidentem per medianam urbem progressum, et in templum intrasse. Alii non eo die quo in urbem ingressus est, sed postdiidie, quemadmodum videtur narrasse Marcus, cap. 44, 45. Matthaeum autem per anticipationem dixisse Christum in templum ingressum esse. Alii in contrario cōdīcē dīc quā in urbem ingressus est, in templum etiam ingressum; Marcus verò non servasse ordinum narrationis; sed per recitationem, quod praecedenti die gestum erat, sequenti narrasse. Ita sentit D. August., lib. 2 de Consensu evangelistarum, c. 68, quod ex vers. 17 confirmat; et *relicti illis abit foras extra ciuitatem;* quibus verbis indicat evangelista Christum, antequā ex urbe exiret, ut iret Bethaniam, disputationem, quam Matthaeus et Marcus narrant, cum sacerdotibus habuisse; quamvis Marcus eam non narrat nisi secundo

VERS. 12. — *In templum dei, in atrium templi,* ut probabile est, in atrium Israëlitarum; vel, ut alii placet, gentilium: *Et ejiciens omnes vendentes;* sic habebat quidem hostias esse, sed non in templo. Cum autem aliqui non habarent unde emerent, sacerdotes

dilecti, cum Christus Bethaniā Jerosolymam rediisset, illi ut Mattheum Marcumque concilient, utroque die Christum in templum ingressum fuisse dicunt; quod probabile quidem est, quia quotiescumque Jerosolymis Christus erat, templum frequentabat; sed est dictum abs re, quia evangelista non de quoquaque Christi in templum ingressu sed de eo tantum loqui voluerunt, quo ea que loquuntur, gesta sunt; ut pueri, qui in templo erant acclamarent: *Hosanna filio David!* et sacerdotes Christum interrogarent utrum ea que dicerent audirent. Ea autem non secundo, sed primo die accidisse probabile est, cum pueri adhuc clamarent: *Hosanna!* quod primo potius, quoniam secundo die fecisse credendum est. Itaque D. Augustini sententia multo mihi videtur probabilior. Scripsit etiam Joannes, cap. 2, 14, 15, similis historiam; sed vero simile est, quod Chrysostomus, Augustinus et Euthymius existimant, similiter esse non eadem, būt Christum è temple vendentes et ementes ejecisse. Cum autem in templum dicuntur ingressus, prius pars templi intelligenda est, atque atrium et porticus Salomonis appellabatur, ubi docere et ambulare solebat Christus, Joannis 10, 25. Ibi enim locis patet omnibus, Actorum 3, 11, et 3, 12; nam in reliquis duas templi partes non nisi sacerdotes ingrediebantur, ut ait D. Paul. ad Hebreos 9, 6 et 7. In atrio ergo templi et vendentes et ementes versabantur.

VENDENTES. Non possumus hunc locum melius quam Hieronymi verbis interpretari: *Et hoc, inquit, primo sciendum, quid justa mandata legis augustissimo in toto orbe Domini templo, et de cunctis penè regionibus Iudeorum illuc populo confluente innumerabiles immobabant hosties, maxime festis diebus, taurorum, arietum, hircorum; pauperibus, ne absque sacrificio essent, pulsos columbarum et turtures offerenlibus; accidebat plerumque ut, qui de longe venerant, non habentem victimas; excoquigauerint igitur sacerdotes quomodo predicas de populo facerent, et omnia munera, quibus opus erat, ad sacrificia vendebant, ut et venderent non habentibus, et ipsi rursum empia suscipierent. Hanc strepitosum eorum crebre venientium inopio dissipabat, qui indigebat sumptibus, et non solum hostias non habebant; sed ne unde emerent quidem avebant vilia munuscula. Posse rursum itaque et nummularios, qui mutuam sub cautione darent pecuniam; sed quia era lege prescriptum ut nemo usuras acciperet, et professa non poterat pecunia feneraria, quae commodi nihil haberet, et interdum sorti perderet, excoquigauerunt et alien tecnum, et pro nummulariis colybistas facerent, cuius verbi proprietatem Latina lingua non exprimit. Colyba dicuntur apud eos, quos nos appellamus tragemata, vel vilia munuscula, verbi gratia fraxi ciceris, uaruvare passarum, et ponu diversi generis. Igmar quia usuras accipere non poterant,*

constituerunt nummularios, qui darent mutuo pecuniam accepta cautione. In festis solennibus atrium, vulgo pars, erat instar soror, ubi venientibz queque sacrificii necessaria.

colybista, qui pecuniam fenerari erant, pro usuris accipiebant varia species, ut, quod nummo non licet, in his rebus exigenter, quia numeris communiter. Cetera milihi placent; illud tantum certum non est, quod Hieron. refert, eam consuetudinem a sacerdotibus introduciam esse.

ET CATHEDRAS VENDENTUM COLUMBAS EVERIT. D. Hieronymus, hoc loco, et Ambros., in cap. 19 Luca, non putant posse hoc ad verbum intelligi, absurdum existimantes columbarium vendidores, tangui doctores legis cathedras habuisse. Itaque ad mysticum sensum coniungunt, vendidores columbarium episopos esse, qui dona spiritus sancti pecuniam vendunt; hi enim in ecclesiis cathedras habent; quam allegoriam et ceteri omnes veteres interpretes secuti sunt; sed non subtoto tamén literali sensu. Igitur vendidores columbarium cathedras in quibus sederent habuisse credendum est, non quales legis doctores, sed quales ejusmodi rerum in foro vendidores habere solent. Cur ergo, dicet aliquis, non potius dictur nummulariorum quam columbarium vendidores evertisse, cum nummulari potius quam columbarium vendidores cathedralas habero solet? — Respondeo voluisse evangelistam dicere quod erat magis, pretermittente quod minus; in nummulariis autem magis erat eorum mensas una cum pecuniā, quam corum cathedralas evertire; proprieṭā mensas, non cathedralas dixit evertisse. Merito mirantur multi, quoniam nummulari et reliquum hominum genū aversissimum Christo non resisterent. Recet Hieronymus resp[on]sū: *Plerique arbitrari maximum esse signorum, quid et Lazarus suscitatus est, quid cœsus ex utero lumen accepit, quid ad Jordaniem vox auditia sit Patri, quid transfiguratis in monte gloriam ostendit triumphantis. Mithi inter omnia signa, quae fecit, hoc videtur mirabilissimum esse, quod unus homo, et illo tempore contemptibilis, et in tantum vilis, ut poster crucifigeratur, scribis et Phariseis contrasseverint, et evidenter lucra sua destrui, potuerit ad unius flagelli révera tantum ejere multitudinem, mensaque subverttere, et cathedralas confingere, et affaſare, que infinitus non fecisset exercitus. Ignem enim quiddam, atque sidereum radiatum ex oculis ejus, et divinitatis majestas tuebat in facie.*

VERS. 13. — *SCRIPTUM EST.* Quod Jeremias de hominibus sui temporis dixerat, ad nummularios et vendidores columbarium accommodat. Simile exemplum notavimus supra, c. 15, 8, ubi non interpretatur prophetam, sed ad personas similes accommodat.

VERS. 16. — *EX ORA INFANTILIBUS.* Dubium an qui clamabant, infantes omnino fuissent, an pueri qui grandiscent, qui, cum turbam clamantem audiissent: *Hosanna filio David!* canendum cantionem, ut ea solet actas, imitati sunt. Hilarius, auctor Imperfeci et Strabus pueros quidem, sed non infantes fuisse putant. Chrysostomus, Euthymius et Theophylactus infantes, quod ego multo magis probe, et qui id Chri-

VERS. 15. — *SPELUNCAM LATRONUM,* c. Jerem., c. 7, quod vendentes plus justo venderent, atque ad sacerdotess torpis hujus meriti pars melior rediret.

sti gloriam magis auget; et quia verba id significant, et quia eo sensu dicere videtur Christus, sicut apud Lucam, c. 19, 40, de eadem re loquens dixisse dicitur: *Si hi tacuerint, lapides clavabunt.*

PERFECTI LAUDEM, *exscriptio ad 1000*, id est, perfectam laudem consecutus es. Eodem sensu dixit David *laudem, fundasti laudem*, id est, stabilem, perpetuam et immortalē laudem tibi comparasti. Qui apud Daviden sensus sit, in Commentariis in Psalmum 8, 5, explicatur, Daviden per *exscriptio infantem et lacrem appellasse*, ex ejus ore gratias pro deicto Goliah agentis magnam Deus laudem consecutus esset, ut statim sequitur: *Ut destruxis inimicum et ultorem,* id est, quia inimicum et ultorem destruxisti; hunc enim sensum Hebraica verba recipiant. Observandum est Christum se in hujus accommodatione sententie Deum declarare. Nam quod Deo David dixerat, sibi dicunt esse interpretatur.

VERS. 17. — *ET RELICTIS ILLIS, principibus sacerdotibus et scribis, de quibus vers. 15 dictum erat.* Quo autem consilio eos reliquerit, varia sunt sententiae. Evangelista quidem ita videtur scriberi, ut Christum significet certa aliquā, et non levī de causa eos reliquise. Alioquin non erat, quod diceret: *et relicta illis abit foras;* satis erat ut scriberet eum se in Beathanam receperisse, quod ibi haberet hospitium; cum autem dicit, *et relicta illis, significare videtur eorum causa discessisse.* Ergo Chrysostomus, auctor Imperfecti et Euthymius, properat eos reliquise dicunt, ne ab illis ante tempus comprehendenderetur. Theophylactus verò, quod ejus praesentia atque colloquisi indigne essent. Utrunque probabilis, quam quod Hieronymus, Beda et Strabus existimant, non alia de causa discessisse, quam quod pauper cum esset, hospitium in tanta civitate non inventire. Nec enim credibile est neminem fuisse, cum tam multi iam in eum credidissent, qui domo vellet recipere.

VERS. 18. — *EX UTRR.* Sunt qui existimant non esriisse verē, cum matutinum esset tempus; sed, ut occasione accepere edendi miraculi, esriisse fuisse, ut sentit Euthymius, nescio etiam an Augustinus, libro 2 Questionum evangelicarum, questione 51. Id est valde probable: nam ut postea dicimus, etiam fixit in fœli se fructum querere, cum non ignoraret fructum non habere. Certe, si verē esriū, recte milihi videtur Chrysostomus existimare non naturalem fuisse famem, sed voluntariam et sponte acoſerianam, ut cansum haberet miraculum edendi, quemadmodum, c. 8, 24, docimus tempestatem illam, quæ ipso cum discipulis navigante sevire coepit, non naturalem, sed ejus studio et voluntate excitatam fuisse, ut occasione habere ventus marique imperandi, et ostendendi potestatem ac divinitatem suam.

VERS. 19. — *ET NHI INVENTIS IN EA.* Fructum in fœli Christum non inventisse non est mirum, cū, ut scribit Marcus, c. 11, 15, fœlorum tempus non esset,

VERS. 16 et 17. — *PERFECTI LAUDEM, perfectam laudem consecutus es.* Mansi, pernoctavit.

VERS. 19. — *Ut multa dixit Dominus parabolice, ita*

erat enim dies mensis martii undecimus, ut ex Evangelistis aperit colligatur: quasivisse nimirum est. Quod hereticorum scribit interpres Christum quasivisse in arbo fructum, quid nondum cognovisset, quemam arbor esse, patasque, cum longe vidisset, aliquam aliam arborem esse ex iis, que tunc maturum fructum habereant, ridiculum est. Nam neque, que esset arbor Christus ignorare potuit, neque ullam arboreum eo tempore maturum fructum habere potuisse. Et, ut fingamus, quemadmodum hereticus dicit, Christum arborem non cognovisse; cur illi maledixit, cum fimum esse videret, quod nondum maturos deberet habere fructus? Sciens ergo, et prudens Christus ad arborem divertit, neque ignorans esse fium, neque fructum non habere: sed fingens se querere more hominum, quod se sciebat inventurum non esse; sicut, ut miraculi occasione caput, ut Augustini, lib. 2 Questionum evangelicarum, q. 51, et Chrysostom. et Euthym. in hunc locum scribentes existimant, sive, ut ego arbitror, mysterium, de quo paulo post dicentes, declarat. Altera questio est, cur arbor maledixerit, eamque arefecit, quasi punire vellet, quod fructum non habere, cum habere non deberet eo tempore, quemadmodum Marcus quasi arborem excusam dixit: *Non enim erat tempus fructorum.* Id ego non ire impeti, qui in Christum cadere non poterat, nec penitus inferendae causâ, quam nec arbor mercurabatur, nec poterat sentire, si merceretur: sed solo mysterio factum credo; quemadmodum Origenes, tractatu in Mattheum 47, Hilarius et Hieronymus putant. Mysterium autem fuit, quod, cum Synagoga arbor esset, a Deo in vinea sua plantata, fructumque in ea puto quiescisset, nunquam inventuisset ultum: quemadmodum apud Iesum dicit, cap. 5, 2: *Expectavi, ut faceret uas, et fecit labruscas,* et ut per aliam apud Lucanum parabolam declaratur, c. 15, 6, 7: *Arborem, inquit, fici habebat quidam plantatam in vinea sua, et vena quarens fructum in illa, et non inventuisset;* dicit autem ad cultorem vinearum: *Ecce anni tres sunt, ex quo venio quarens fructum in ficulna hæc, et non inventu: succide ergo illam, ut quid etiam terram occupat?* Quemadmodum ergo ille sucidit, ita Christus arefecit, id est, legem veterem, et Synagogam, quia honorum operum fructus non ferebat, abrogavit: hoc est quod alia parabola paulo post docet cuius conclusio est vers. 43: *Aufereur à vobis regnum Dei, et dabitus genti facient fructus ejus;* indicat enim propterea gentibus dandum, quia fructus facture erant: propterea Iudeis auferendum; quia fructus non ferebant; sed filium potius domini sui, et herarem unicum occiderant. At videatur per arborem significari nondum fuisse tempus, ut Synagoga fructus afferret; non enim erat tempus fructorum. Respondeo non ejus rei causa arefactam fuisse ficum, sed tantum voluisse Christum facto illo sine ullis verbis declarare se Synagogam arefacturum, quia fructum non afferbat; quemadmodum arbor illa fructum non habebat; in eo et fecit, hoc imprimit, de ficulna, ut sterilitatem synagogae insinuaret.

Vers. 20. — ET VIDENTES DISCIPULI. Die sequenti, qui tertius fuit ab eo, qui Jerosolymam Christus ingressus fuerat, cum iterum Jerosolyma Bethaniam reverteretur, ut appareat ex Marco.

Vers. 21. — ET NON RESISTERITIS, καὶ μὴ θεραπεύσητε, et non disceptaveritis, ut solent, qui dubitant apud se in utramque partem argumentari. Ita Act. 10, 20, et Rom. 4, 20.

NON SOLUS DE FICULNA, εὐθέως τὸ τῆς αὐτῆς, NON SOLUM, quod in fico factum est.

Vers. 24. — INTERROGABO ET EGO VOS. Non respondet Christus ad questionem sacerdotum, ne audiatur veritate magis irritur, sed alia proposita questione vult, ut eam solventes ipsi sibi respondent. Nam non poterant respondere baptismum Joannis ex celo esse, quia omnium testimonio convicti foissent confiteri Christum non humanam sed diuinam potestate facere, que faciebat, quia Joannes de illo testimonium praebuerat: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Joan. 5, 29. Baptismum autem Joannis vocal Christus non solum baptismum, quo homines aquâ baptizabant, sed omnem ejus professionem, omne institutum, omnem prædicationem atque doctrinam; quemadmodum nomine circumcisio tota lex Moysis intelligebatur, ut at Paulus ad Galat. 5, 3. *Testificor autem rursus omni homini circumcidens se, quoniam debitor est universi legis faciendo.*

Vers. 27. — NEC EGO BICO VOBIS. Non respondet, nec ego scio, sicut illi dixerant, *nescimus*, quemadmodum sermone consequentia postulare videbatur, quia id vere responderem non poterat, sed respondet: *Nec ego bico vobis.* Itaque particula illa *ne*, quae similitudinem significare solet, non significat hoc loco similitudinem, quod dicitur, id est, *nescimus*; sed ejus quod intelligitur, *aut* quod consequitur; quod nimis non dixerunt Christo, unde esset Joannis baptismus; nec Christus dixerat illis, in qua potestate faceret, que faciebat.

Vers. 28. — HOMO QUIDAM HABEBAT DUOS FILIOS. Noluerunt sacerdotes ad Christi questionem respondere, ne respondentes Christi auctoritatem assere cogerentur, cum non ignorantem tamen Joannis baptismum ex Deo, non ex hominibus fuisse. Quod ergo illi responderem non nobuerant, Christus nunc proposita docet parabolam divinum fuisse Joannis baptismum, eosque penitus inexcusables, quod cum publicani et meretrices

Joanni crediderint, et ad eum prædicationem egerint penitentiam, ipsi nec illi credere, nec penitentiam agere voluerint. Parabola, que usque ad versum 52 extenditur, facili est. Homo, qui duos habebat filios, non dubium, quin Deus sit. Magis dubium, qui duo sint filii. Mirum quanto consenserunt veteres interpretes duos filios populos duos, Gentilem et Iudaicum fuisse, dixerint: quorum prior à Deo per naturalem legem jussus in vinea sua labore responderet se nolle, quia ne legem quidem natura servare voluit, postea ductus penitentia in vineam venerit, id est, non solum naturalen; sed evangelicam etiam legem receperit atque servaverit. Contra Iudaicus jussus à Deo in vineam ire, id est, legem servare, respondit se iturum esse: *cuncta, inquit, que locutus est Dominus, faciemus,* postea non ivit, id est, non fecit quae in lege præcepta fuerant. Ila Origen, tractatu in Math. 18, et Athanasius, questione 59, Chrysostom, auctor Imperfecti, Hieron., Beda, et Euthym. hoc loco. Ceterum probabile est ex versu 51, ubi parabola concluditur duos filios duum hominum Iudaorum genera significare: primum plebem et publicanos, meretrices et peccatores, qui Iudei in vinea sua labore, id est, observare legem, non verbis, sed factis se nolla responderunt, quia non observarunt: postea vero Joannis exemplo, et prædicatione commoti, ducti penitentia non solum veterem legem servarunt, sed evangelicam etiam receperunt; secundum sacerdotes, scribas et Pharisæos, qui in vinea jussi labore responderunt utrūque esse, id est, legis observationem, et quidem severam atque perfectam profitebantur: sed revera non erunt, quia legem minimè servarunt; neque Joanni, de quo prophete locuti fuerunt, crediderunt, ut Christus ipse, v. 51, et 52, declarat, quod eis facile est, tamen solus, quod sicut, inter veteres autores auctor Imperfecti animadverterit. Credibile tamen est, et ne ab omnibus antiquis auctoribus discedamus, pium existimare etiam hoc Christum repposuisse, ut gentilium et Iudaicum populum obscurare, et obliquè significaret. Nam publicani et meretrices gentium; sacerdotes verò, scribae et Pharisæi Iudaorum expressa imago esse videbantur, et videbant in Joanne singulares, et sicut, c. 11, 18, dixit: *Venit enim Joannes, neque manducans, neque bibens, et dicunt, demonium habet.* Cùm ergo eam justitiam Joannes præ se ferret, quam sacerdotes aut solam, aut maximam esse judicabant, excusationem nullam habebant, quoniam omnibus illi non credidissent.

VIDENTES, publicanos et meretrices credere, ut paulo ante posuimus, et Euthym. hoc loco interpretatur. NE PENITENTIA HABUSTRIS, UT CREDEBETIS. EL. Duo Christus in sacerdotibus reprehendit; incredulitatem, quâ nuntio Joanni non crediderunt; et perfidiam, atque obstinationem, quâ postea quādvisit etiam publicanos et meretrices credidisse, credere noluerunt: hoc est, quod dicit, *ne penitentiam habuistris postea,* id est, nec postquam eorum exemplum vidisset, sententiam mutare voluistis.

Vers. 35. — ALIAM PARABOLAM AUDITE. Mathaus Christus introducit illam in sacerdotibus parabolam proponentem: Lucas verò, c. 20, 9, plebi: *Copij, inquit, dicere ad plebem parabolam hanc.* Facile à multis ea questione soluta est Christum sacerdotibus imprimit, cum quibus disputabat, parabolam proposuisse, sed quia circumfusa et audiende plebe proposita, Lucas

Vers. 35 et 54. — PLANTAVIT VINEAM, synagogam. *Vineam Domini exercitum, dominus Israel est,* Isa. 5, 7. SEPTEM CIRCUMDEDIT, præcepit legis, aut divine prædictio protectionem: *Et fodit in eatoricular, Marcus tacum, qui expre sum vinum excipiebat:* Isaías habet torcular extrus. *Edificavit turrim, templum.* Servos, prophetas et apostolos.

(Trenti-ane.)

S. S. XXI.

scriptis ad plebem dixisse. Ceterum, quod in omnium parabolarum explicatione solemus, id est, hoc loco memoria repelendum, ea quae quasi necessaria et propria parboles membra sunt, ab illis que sunt adjuncta, et, ut ita dicam, accidentia diligenter distinguunt operare. In hac igitur parabola, que usque ad versum 42 tractatur, se mili partes proprias esse videantur ac necessarias. Prima est homo quidam qui vineam plantavit per quem nemo dubitat Deum significare. Secunda est vinea quam plantavit, quam Athanasius, questione 49, mundum quem Deus condidit interpretatur; frenum vero, lib. 4, c. 70, universum hominum genus; quod si ita est, qui erunt coloni, quibus eam Deus locasse dicatur? Itaque melius illi omnes autores vineam Ecclesiastem interpretantur, in qua voleat Deus homines laborare. Usitata in Scripturis metaphora est, ut Psalmo 79, 9. *Vineam de Agypto transfusisti, ejecisti gentes, et plantasti eam.* Similis metaphorae est apud Iacob, c. 5, 2, et apud Jeremiam, c. 2, 21, et c. 12, 10, et apud Joelem, c. 1, 7; plantasse autem vineam dicitur Deus, cum legem dedit, qui nolitiam sui per eam in animis hominum quodammodo plantavit, ut D. August. sit sermone de Verbis Domini 53. Tertia est, quod sepe circumdebet, quod torcular in ea et turrim adificaret; quatra unam tantum, ut noli videat, partem efficiunt; nihil enim aliud his tribus rebus significatur, quam Deum fecisse Ecclesie sua quidquid facere debuit, ut benè et custodiri et colli posset; quemadmodum dicit apud Iacob, c. 5, 4: *Quid est, quod debet ultra facere vineae meae, et non feci ei?* Proposit enim Clarius, ea que dominus vinearum facere solent, ut coloni nihil ab illis desiderare possint, quoniam vineam bene colant, et partos fructus reddant. Solent autem, qui vineam plantant, prizium sepe eingere, ne aut besit, aut furus possint irruere. Deinde torcular ad colligendam premendamque vendimiam adificare. Postremo turrim partim ad ornamenti, partim ut ex ea viutorum speculator, ne quis in vineam invadat. Etsi scio omnes veteres autores existimare hanc trias, quod habens significacionem. Nam sepe plerique Dei tutelam et angelorum custodi laque interpretantur, ut Origenes, tractatus in Matthaeum 19, Ambros., in c. Luke 20, auctor Imperfecti, et Hieron. hoc loco; sicut Psalm 79, 13, dicitur: *Ut quid destruxisti maceriam eus, et vindictam eam omnes, qui pretergrediuntur viam?* Maceriam enim eius Deus destruxisse dicitur, quia auxilium, quo eam protegere solet, atque tueri, retraxit, et ab ea quodammodo discessit, ut dicitur versus 15: *Deus virtutum, convertere, respice de celo, et vide, et vista vineam istam.* Alii sepe nomen Abraham, Isaac et Jacob, quo Iudei et carteris gentilibus distinguebantur, esse dicunt, ut Hilarius, canone 22. Alii legem atque praecepta quibus Iudei quasi certis limitibus concludebantur, et quidquid liberet facerent, ut Irenaeus, lib. 4, c. 70; et auctor Imperfecti, homil. 40. Torcular vero plerique interpretantur altare quod victimarum sanguine, quasi mosto redundabat, ut Origenes, Hieronymus,

Beda, Euthym. et Theophylact. Alii prophetarum spiritum, qui quasi mustum ferrebat, ut Irenaeus loco paulo ante notato, Hilar., Ambros.; quam interpretationem et Hieron. approbat. Alii Ecclesiam, ut auctor Imperfecti; ali Biptismum, ut Athanasius, questione 49, quod minime omnium probabile est, cum Christus non de Ecclesia evangelicit, sed de Iudeorum loquatur synagogam, in qua aut baptisms non erat, aut non poterat per torcular significari. Tertium autem plerique interpretantur templum Ierosolymitanum, ut Origen., Hieronim., Beda, Theophylact., Euthym. Alii orbem ipsum Ierosolymitanum, quoniam ex parte monte sita era, ut Irenaeus. Alii legem affitudinem, ut Ambros., c. 20 Luca, auctor Imperfecti, et Hieron. hoc loco. Quarta pars sunt coloni, quibus vinea locata fuisse dicitur. Per colonos autem multi auctores soles sacerdotes, scribas et Phariseos intelligunt, qui colenda vinea, id est, populum docendi munus suscepserunt, ut Origen., Hilar., auctor Imperfecti, Euthym. et Theophylactus, quorum opinionem confirmat, quod Christus cum solis sacerdotibus disputabat, et in eos parabolam proponebat, et quod reliquias Iudeorum populus non tam coloni quem vinea fuisse videatur. Ex parabolae tamen conclusione, que ponitur versus 43, intelligunt colonos non soles sacerdotes, sed totam Iudeorum gentem vocatos fuisse, quia concludit Christus vineam Iudeis auferendam, et alias colonis, id est, gentibus elocandam: *Auferetur, inquit, a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus eius.* Atque hoc modo Ambrosius interpretatur. Locasse autem Deus colonis vineam suam dicunt, ut in ea laborabitis mercede certam vitam aeternam promisi; quemadmodum alii etiam vineas parabolae c. praeceduntur declaratum est. Itaque vel ex solo locationis verbo, insaniunt licet heretici, honorum operum merita probantur. Quinta pars sunt servi, quos dominus vinea diverso tempore, ut fructus colligerent, diversos misse dicitur, per quos omnes autores consentant, et ex verbis Christi manifestum est veteres prophetas significari. Quomodo autem illi occisi, alii lapidati sint, si quis ignorat, Epistola ad Hebreos, c. 14, et Hieronymi, in hunc locum legit Commentarios. Sexta filius, quem dominus vinea ad extremum misit. Eum esse Christum, ut illi quidem sacerdotes, in quo factate parabola est, ignorare potuerunt. Hec propriam habent, et necessariam significacionem; extera, quia in parabola videmus, adjecta sunt, et ad significacionem trahi non debent, ne quid violenti aut absurdri dicamus, et dum nimis mulgemus, sanguinem efficiamus; ejusmodi sunt sepes, torcular, turris, ut supra explicavimus, domini peregr abitus; quoniamque per eam dominus peregr profectioem Chrysostomi, Theophylacti et Euthymi, diuturnam Dei erga Iudeos patientiam significari voluit. Hieronymi vero et Beda liberum illis arbitrium refutum esse, ut, si vellet, laborarem; si nolleat, non laborarem; quemadmodum ejusmodi servis, abs.

VERS. 39. — EXTRA VINEAM. Extra civitatem, in montem Calvariae.

sente Domino, aut labore, aut cessare liberum esse solet. Mibi, ut dixi, non videatur haec pars certam, necessariamque habere significacionem; sed ad explendam ornandamque parabolam adjecta. Si quis tamen significacionem aliquam officiandam esse contendit, illa mihi maximè placet, quam Origenes, tractatus in Matthaeum 19, et Theophylactus elicuerunt, dominum vineam, id est, Deum peregr profectum esse, quia, cum Iudeis in montem Sina apparisset, ut vineam illis sum locaret, id est, ut legem daret, et foedus cum illis de ea servanda sanciret, postea appare desit, quasi peregr dissecessit. Adiectum etiam est, quod in parabola dictum tempus fructum appropinquasse; quasi non semper tempus fuerit fructum, aut quasi non semper Deus a Iudeis honorum operum fructus exegiri. Non enim ita est; sed ut diximus supra, versus 19, semper fructum tempus fuit. Deinde, quod dicitur, *verberunt filium meum;* nec enim id ideo dictum est, quod ad parabolam significacionem necessariorum esset; sed quod esset vero simile id dominum vineam, cum ilium summum mitteret, dictum fuisse. Chrysost., Euthym. et Theophylact. legit: *Foris verberabunt filium meum;* quemadmodum et apud Lucam, c. 20, 13, legitur. Quod id dixisse putatur, ut indicaret dominus vinea quid coloni facere deberent, non quod ignoraret non reveritus filium sum esse; et ne se Dei predicatione coactos fuisse dicarent. Sed non dubito ista omnia, tanquam de homine, non tanquam de Deo dicta esse. Homo autem non potest scire fore ut coloni filium summi occidere; potius debuit credere fore ut reverenter.

VERS. 41. — ARVNT ILLI MALOS MALE PERDENT. Mar-

cus, c. 12, 9, et Luens, c. 20, 16, haec verba non a sacerdotibus, sed a Christi dicta fuisse tradunt. E contrario vero Lucas scribi: sacerdotes respondisse, *abiat,* quasi quod Christus dixerat, negarent et abominarentur. D. August., lib. 2 de Consensu evangelistarum, c. 70, respondet haec verba, ut in Matthaeo, à sacerdotibus dicta fuisse; sed quia vera erant, et quidquid verum est, a veritate proficisciatur; veritas autem erat Christus, alias duos evangelistas Christo illa tribuisse. Coactum hoc videatur. Itaque probabilius est, quod Chrysost., et Euthym. respondent, haec verba, ut Mattheus scribit, priuim a sacerdotibus dicta: Christus vero et confirmasse, et explicasse, ita ut sacerdotes intelligentes illum contra se loqui, velut significare fore ut Deos illos, tanquam malos colonos disperderet, et vineam suam alios agricolis elocaret; propterea Marchini et Lucam illa Christo tribuisse; donec satem respondisse sacerdotes, quod Lucas sit.

VERS. 42. — NUNQUAM EXCORSIS. Exprobri sacerdotibus legis scientiam profitentibus legis ignorantiam, ut supra, vers. 48, et c. 12, 5 et 5, et c. 19, 4; confirmat Christus alla metaphorā et Scriptura testimonio eventum esse, quod sacerdotes abominari faciantur dicens. Abi. Itaque, nisi Lucas id expressisset.

VERS. 42 et 43. — LAPIDEM, ex Psal. 117, hebreus, pro topi. Regula Dei, vera religio. Et habentur genti facientes fructus eius, non ex se, sed ex gratia Dei.

quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris, et impropperat nobis peccata legis, et infamat in nos peccata discipulorum nostrorum.

HIC FACTUS EST IN CAPUT ANGULI, id est, caput anguli. Hebraismus quibus multos supra notavimus, c. 19, 5. Caput autem anguli, id est, lapis in edificio angularium efficiens tribus de causis appellatur Christus. Primum, quis est firmissimus totius edificii lapis, qui totum continet, atque sustinet; qui sensus a D. Petro declaratur Actorum 4, 11, cum dicit: *Hic est lapis, qui reprobat et à vobis adficiatur, qui factus est in caput anguli,* id est, primus, optimus: opponit enim caput anguli reprobationi; sicut honorem iuris, ut Isaías appellavit lapidem pretiosum; id est, qui honoratissimo in loco positus est. Eodem sensu D. Paulus explicavit ad Ephes. 2, 20: *Superedificatis supra fundatum apostolorum et prophetarum ipso summo angulari lapide Iesu Christo: angularium enim interpretatur summum, ac primum, quo totum nūtūrū edificium. Secundū, quia est lapis offenditioñ multis. Solent enim angularis lapides extra edificium extare. Itaque qui minus cantū sunt, dum prætererunt, ad angulum offendunt; sicut Judei ad Christum, tanquam ad angulum offendunt. Hunc sensum disertis verbis D. Petrus explicavit, 1 epist. c. 2, 78: *Vobis igitur honor credentibus; non credentibus autem, lapis quem reprobarerunt adficiens, hic factus est in caput anguli, et lapis offenditioñ, et petra scandali his qui offendunt in verbo, nec creditur, in quo posuit: emundet etiam sensum videtur. D. Paul. scutus esse ad Rom. 9, 32, 33. Tertiū, quia diversos populos, Iudeos et Gentiles, inter se necit, faciens utraque unum, et medium paritem mactri solvens, ut ait D. Paulus ad Ephes. 2, 14; quam interpretationem omnes ferē veteres autores scutū sunt, ut Origen., tractatu in Matthaeum 19; Hilari., canone 22; Augustinus in Psalmum 88 et 99, et tractatu in Joannem 9, et sermone 18 et 49 de Verbis Domini; et Hieronym., Theophylact., Beda, et Euthym., hoc loco. Omnes tres sensus videtur Christus colligere voluisse; primum, quia significat se à Iudeis reprobatione majore in honore apud gentes futurum esse; secundum, quia significat fore ut Iudei ad eum impingant et confringant; ut statim declarat, qui ceciderit super lapidem istum, confringetur; tertium, quia indicat se hoc facturum luci, ut ab uno populo rejectus, pro uno duos habeat, id est, tanquam angularis lapis duos parietes conjungat atque connectat.**

A DOMINO FACTUS EST ISTUD, facta est hæc. Hebraismus, quia, ut omnes sciunt, apud Ilebras fennium genus pro neutro poni solet, quod scr̄p̄t et Septuaginta, et Latinus interpres imitantur, ut Psalm. 25, 4: *Unam petīt à Domino, hanc regi ram,* id est, unum. A Domino autem factum esse dicitur, quia a solo Domino non habu: non consilio factum est, ut non credentibus Iudeis crederent gentes, et in abscessis rami oleastri surculi in bona olive truncum insererentur, ut copioso et subtiliter in Epistola ad Rom. c. 11, disserat D. Paulus.

ET EST MIRABILE IN OCULIS NOSTRIS. Hic etiam est hebraismus; esse mirabile in oculis, id est, mirabile videri; merito autem Judei, quorum persona apud Davidem hoc dictum est, mirabile sibi videri dicunt, ut gratia Christi non solum Judei, sed multò etiam largius malignè à Judæis repudiata gentibus detur, cum hoc mysterium ne ipse quidem Petrus jam principis apostolorum factus intelligenter, Actorum 10, 14, nec intelligere potuisse, nisi deniso cœlitis linea animalium genus continentem eductus fuisset.

VERS. 45.—AUFERETUR A VOBIS REGNUM DEI. Hec est parabole conclusio, quā significatur abholendam synagogam, et Dei Ecclesiam, que regnum Dei appellatur, et supra per vineam fuerat significata, ad gentes transfer: nam: quemadmodum Actorum 15, 46, Paulus et Barnabas Judæos dixerunt: *Nobis oportebat primi loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis, illud, et indignos vos judicatis aeternā vitā, ecce convertimur ad gentes.* Quod Origenes annotavit prius de vinea dictum esse versu 33, locatam fuisse agri colis; nunc autem non locari, sed dare gentibus; quasi prius Judeis proper merita promissa mercede locata sit; postea gentibus gratis data, subtile potius quam verum est. Nam neque Judei magis quām gentes, ut illis vina locaretur, meruerunt; neque gentibus, mixiis quām Judeis, si benē vineam coluerint, merces promissa est, ergo dari hoc loco, aut transferri, aut locari significat, ut ante.

FACTENTI FRUCTUS EJUS, id est, quos, ut proferret, vinea plantata est, et ad quos colligentes missi fuerant a domino servi, versus 54, 36, 37. Cū autem dicatur, et dabitus genti *factenti fructus ejus,* non quidem meritum, sed causa, tamen significatur, quam ob rem gentibus danda sit, quia fructus ejus facture sunt, id est, benē eam culture, et fructus domino redditus: obliquè verò notatur Judeorum culpa, cojus causa illis auferatur, quia nimis fructus ejus non faciebat, quod an ad questionem de predestinatione et reprobatione aliquid locis afferat, judecent docti; certè D. Paulus eodem modo dicit ad Rom. 11, 19, 20: *Fructi sunt rami, proper incredulitatem fracti sunt, tu autem fide stas.*

VERS. 44.—ET QUI CECIDERIT SUPER LAPIDIUM ISTUM, CONFRINGETUR. Illud huc loco manifestum est, Christianum duplē ponam, alteram minorem, alteram maiorem significare voluisse; quemadmodum, qui super magnum lapidem cadit, hædit quidem se, et membra septē confrigit; sed multò minūs, quām si lapis super eum de superiori loco cadere; eum enim prorsus comminuerat. Illud dubium, quid sit super lapidem cadere, quid lapidem cadere super aliquem. Hæreticorum interpres cadere super lapidem esse dicit Christum tyrannorum more, quasi superiores illo simus, velle opprimere. Inepit: isto enim modo, qui in Christum non credunt, et illum tamē non persecutur, hæc sententia non comprehenderentur, et minimè dubium est, quia de medio sit sumpta metaphora; cū autem aliquis super lapidem cadit, non idè cadit, ut illum opprimat atque confringat. Denique quis dubitat super

lapidem cadere esse ad Christum tanquam ad lapidem offendere? propterè enim lapsus offenditioñ, et petra scandali vocatus est Isaiae 8, 14, et 1 Petri 2, 7, 8. Auctor Imperfecti, Hieronymus, et Beda existimant eos, qui in Christum credunt, sed tamen peccant, et illum offendunt, super lapidem cadere: quia puniuntur quidem, sed levius; super eum verò, qui in Christum non credunt, lapidem cadere, id est, gravius puniri. Chrysostomus, Augustinus, sermone 40 de Verbis Domini, Euthymius, et Theophylactus sententia cadere super lapidem esse non credere in Christum, qui mihi videtur proprius sensus: quia cadere super Christum èdem sententia dictum est, quā Christus lapsus offenditioñ appellatur: Christus autem idè vocatur lapsus offenditioñ, quia multi eius miracula videntes, quibus, ut in eum crederent, adduci debuerunt, tantum abest ut crederent, ut ea potius de causa calumniū eum sint. Hoc ergo est cadere super lapidem, idque mihi videtur D. Paulus ad Romanos 9, 33, et D. Petrus 1 Epistola, cap. 2,

CAPUT XXII.

1. Et respondens Jesus, dixit iterum in parabolis eis: dicens:
2. Simile factum est regnum celorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo.
3. Et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, et nolabant venire.
4. Iterum misit alios servos, dicens: Dicite invitatis: Ecce prandium meum paravi: tauri mei, et altilia occisa sunt, et omnia parata: venite ad nuptias.
5. Mais eux ne s'en mettant point en peine, s'en allèrent, l'un à sa maison des champs, et l'autre à son négocie.
6. Les autres se saisirent de ses serviteurs et les tuèrent, aprè leur avoir fait plusieurs outrages.
7. Le roi l'ayant appris en fut ému de colère; et ayant envoyé ses armes, il extermina ces meurtriers, et brûla leur ville.
8. Alors il dit à ses serviteurs: Le festin des moës est tout prêt; mais ceux qui avaient été invités, n'en ont pas été dignes.
9. Allez donc dans les carrefours et appelez aux nœs tous ceux que vous trouverez.
10. Et ses serviteurs s'en allant par les rues, assemblèrent tous ceux qu'ils trouvèrent, bons et mauvais; et la table des nœs fut remplie de convives.
11. Le roi entra ensuite pour voir ceux qui étaient à table, et y ayant aperçu un homme qui n'avait point de robe nuptiale,
12. Il lui dit: Mon ami, comment êtes-vous entré ici sans avoir la robe nuptiale? Et cet homme demeura muet.
13. Alors le roi dit à ses gens: Liez-lui les mains et les pieds, et le jetez dans les ténèbres extérieures; c'est là qu'il y aura des pleurs et des grincements de dents;
14. Car il y en a beaucoup d'appelés, mais peu d'élus.
15. Après cela, les Pharisiens s'en allèrent, et tinrent conseil pour le surprendre dans ses paroles.
16. Et il lui envoyèrent leurs disciples avec des Hérodienis, lui dire: Maître, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo: non enim respici personam hominum.

CHAPITRE XXII.